

Bronnen bij deel 3 en 4

Gezien de beperkte onderzoeksperiode, de omvang van het studiegebied en de lacunes in de literatuur focuste het bronnenonderzoek voor deel 3 en 4 zich voornamelijk op de middeleeuwen en 16de eeuw, voor een afgebakend gebied (valleigebied van de Gete: van de taalgrens tot Geetbets; Demervallei: Zichem-Werchter; Dijlevallei: Wijgmaal-Hever). Omdat voor die periode nauwelijks grote, statistisch bruikbare bronnenreeksen bestaan, komt het schrijven van een landschapsgeschiedenis neer op het leggen van een puzzel aan de hand van een grote hoeveelheid erg diverse bronnen.

1. Geschreven bronnen

1.1. Onuitgegeven archiefbronnen

Per archieffonds staan de gebruikte bronnen typologisch-thematisch geordend, met tussen haakjes het archiefnummer. De cartografische en iconografische bronnen hebben we in een aparte rubriek samengebracht.

Archieven in abdijen

Averbode (archief Sectie I)

Charters 12de-begin 16de eeuw.

Registers:

Cartularia (1-10; oorkonden 12de-begin 16de eeuw). - Staat van goederen, cijzen en renten 1370-15de eeuw (201). - Rekeningen 1379-1493 (32-34, 36, 53, 120, 160, 161). - Pachtcontracten en pachtafrekeningen 15de-16de eeuw (50, 326, 664). - Uitgezet vee in de abdijschoven 1381-1409 (218). - Contracten en betalingen van dienstlieden en arbeiders 1396-1424, 1488-1510 (140, 219). - Tiendgeschillen 15de eeuw (179). - Molens op de Demer 14de-begin 16de eeuw (214). - Domein van de heren van Kersbeek in Testelt 1401 e.v. (618). - Oorlogsschade 1482-1489 (616). - Toestand van de abdij en haar bezittingen kort na 1501 (504).

Grimbergen

Klas I: charters 12de-14de eeuw. - **Klas II:** cartularia (1-2). - **Klas III:** cijnsboeken 14de-15de eeuw (59, 62, 64); staat van goederen en cijzen 1307 (61).

Heverlee, abdij van Park

Charters 12de-15de eeuw. - Cartularia (VIII A 4-14; IB.21, 25, 33, 35, 40, 43, 44; oorkonden 12de-begin 16de eeuw). - Cijnsboeken, 1293-1329 (IIIA.22, 24, 25). - Pachtcontracten Hof Ten Rode (Zoutleeuw) en Veldonkhoeve (Werchter) 15de-16de eeuw (IIIC 100.1, IIIC 120.9, 13, 14). - Rekeningen 1293-1297, 15de-begin 16de eeuw (IIIB1.1; IIIB1.2, 7, 12, 28, 54, 67). - Hof Ten Rode, 13de-17de eeuw (II C21.2-4, III C82.13, III C120.1, 10, 11, 17, 33). - Grastiende Werchter 1467-1489 (IVB16.3).

Lijst van kerkelijke beneficijs in het bisdom Luik 1457-1467 (VB 3a.2).

Rijksarchief in België

Brussel: Algemeen rijksarchief

Archief van het Arenbergpaleis

Reeks Heerlijkheden: hertogdom Aarschot

Rekeningen van de heerlijkheid Rotselaar c. 1475-1487 (80, 81, 83). - Staat van het Land van Rotselaar 1491-1492 (89). - Leenboeken van het Land van Rotselaar 1440-1515 (196, 201-202).

Reeks domeinen: Aarschot-Rotselaar en Bierbeek-Heverlee

Cijnsboek van de heerlijkheden Aarschot en Bierbeek 1368-1375 (365). - Cijnsboeken van de heerlijkheid Rotselaar 15de eeuw (374, 375, 380). - Cijnsboek van Werchter 1478 (378). - Rekeningen van de heerlijkheden Aarschot, Bierbeek,

Heverlee, en Rivieren, 1507-1508 (366). - Rekening van de heerlijkheid Rotselaar 1497-1498 (392). – Pachtinkomsten te Rotselaar c. 1500 (381).

[Handschriftenverzameling](#)

Cartularia van het hertogdom Brabant: nrs. 6, 10, 12, 56 (oorkonden 13de-15de eeuw). - Geschil over de Gete tussen Halen en Zoutleeuw c. 1422 en 1428 (291).

[Leenhof van Brabant](#)

Processen

Rekeningen van het Land van Rotselaar, 1502-1504, 1513-1515 (in: 341/2).

[Rekenkamer van Brabant](#)

Oorkonden van Brabant

Charters 1278-1499 (102, 106, 2700, 2703, 10412, 10522, 10671). - Cartularia van de hertogdommen Brabant en Limburg: registers 1, 5, 8, 9, 10, 13, 131, 133, 154, 45673 (oorkonden 13de-15de eeuw).

Rolrekeningen

Rolrekeningen meierij Tienen, 1370-1401 (2468-2492).

Delen en banden (registers): meierij Tienen

Rekeningen (*deels, gezien de omvang*) 1403-1505 (4013-4030). - Cijnsboeken 2de helft 14de eeuw (44699-44700).

[Rijksarchief Hasselt](#)

[Abdij Mariëndal of van Rotem, Halen](#)

Charters (151, 189; 15de eeuw). – Cartularia (5, 6, 8; 13de-15de eeuw). - Rekeningen 1477-1482 (70). - Geschil met heer van Budingen 1647, met verwijzing naar dubieuze oorkonde uit 1334 (193). - Pachtcontracten Zurpelhoeve te Budingen 1449-1742 (201).

[Kapittel van Borgloon](#)

Cartularium (1; 13de-15de eeuw). - Charters: 1, 4, 7, 9, 56, 109, 121, 122, 129, 156, 159, 245 (11de-15de eeuw).

[Rijksarchief Kortrijk](#)

[Archief van de familie d'Ennetières](#)

Visrecht in een Oude Dijle te Haacht 1380-1492 (871). - Heerlijkheid en hoeve van Deelbroek te Haacht 1378-1768 (866, 868).

[Rijksarchief Leuven](#)

[Commissie van Openbare Onderstand van Leuven \(Ancien Régime\)](#)

Betwistingen over een beemd in Betekom, met rekeningextracten, 1479-1578 (180). - Stukken m.b.t. beemden in Werchter, 1306 (1166).

[Handschriftenverzameling](#)

Cartularium van het hertogdom Aarschot 13de-16de eeuw (23/2).

[Heerlijkheid en stad Diest](#)

Cartularium (2772; 13de-14de eeuw).

[Kerkelijke archieven van Vlaams-Brabant](#)

Abdij van Averbode

Rekeningen 1369-1395, 1458-1491, 1507-1522, 1548-1559 (5013-5015 en 5215). – Pacht- en andere contracten 1378-16de eeuw (5017-5019, 5026). - Overeenkomst m.b.t. afwatering beemden Langdorp 1570 (5070). - Jacht en visvangst te Testelt 1478 (5087).

Abdij van Grimbergen

Pachtboek van de pitantie begin 15de eeuw (8264bis).

Abdij Maagdendaal, Oplinter

Charters (10923-10934). - Pitantieboek 1383, met kopies oorkonden 1275-1382 (10934bis). – Zie ook *Microfilms*.

Abdij Oriënten, Rummen

Charter 1283 (9305/68). - Cartularium en cijnsboek (9311). - Staat van goederen 1262 (9336).

Abdij van Park, Heverlee

Charters (9384). – Cartularium en cijnsboek (9385; oorkonden en cijzen 13de-14de eeuw). - Rekeningen 1419-1552 (9456).

Sint-Geertrui-abdij, Leuven

Charters (10256-10307; 13de-16de eeuw). – Cartularium (10308; oorkonden 13de eeuw). - Cijnsboek Aarschot en omgeving 1410 (10530). - Cijnsboek van het Hof van Overhespen 1436 (10545). – Staat van goederen van de pitantie 1482 (10366). - Rekeningen 1491, 1503 (10455-10456). - Dossier m.b.t. de Nieuwe Motte te Aarschot 16de eeuw (10390). - Notitie over de kerk van Weerde (Langdorp) 16de eeuw (10734).

Abdij Vrouwenpark, Rotselaar

Charters (9485-9494; 13de-15de eeuw). – Cartularium (9497; oorkonden 13de-14de eeuw). - Oorkonde m.b.t. ruiming van de Laak in Gelrode 1277 (kopie) (10055). - Staten van goederen, cijzen en renten, 14de-15de eeuw (9541, 9542, 9544). - Cijnsboekjes 1338, 1351 (9872-9873). - Cijnsboek Haacht, Werchter, Wakkerzeel, 14de eeuw (9885). - Cijns- en pachtboek 1413-1416 (9927). - Pachten en erfpachten 1407-1506 (9549-9551). - Rekeningen 1325-1326 (9874). - Rekeningen 1488-1498, 1518-1521 (9940-9943bis).

Sint-Pieterskapittel, Leuven

Cijnsboeken van het Hof van Dormaal 15-17de eeuw (1355).

Sint-Germanuskapittel, Tienen (*in bewaring bij het Stadsarchief van Tienen*)

Cartularium (22047; oorkonden 13de-15de eeuw).

Sint-Leonarduskapittel, Zoutleeuw

Charters (966-979; 13de-16de eeuw). - Cartularia (989-991; oorkonden 13de-15de eeuw). - Pachten, erfcijzen en verkoopvoorwaarden, einde 15de-1de helft 16de eeuw (1057). - Rekeningen 1405-1406, 1452-1467 (1214).

Tienen, Tafel van de Heilige Geest

Rekeningen (vanaf 1320-21), *steekproef*: 1346-49 (25-29), 1353 (30).

Begijnhof van Zoutleeuw:

Cartularium (14719).

Klooster Scholierendal, Zoutleeuw

Charters (20432-20433; oorkonden 13de-16de eeuw). - Cartularium en pachten 14de-16de eeuw (14623).

Zoutleeuw: aanwinsten 1971

Diverse charters (38486/1-15 en 33; 14de-16de eeuw).

Microfilms

Liber privilegiorum et bonorum van de abdij Maagdendaal, 17de eeuw: goederenregister met kopies van oorkonden, goederenlijst en cijnsboeken, 13de -14de eeuw (origineel: verloren) (422).

Schepengriffies van het arrondissement Leuven

Aarschot

Cijnsboek van de heerlijkheid Schoonhoven einde 14de eeuw (6981). - Rekeningen van het Land van Aarschot 1478-1519 (6246-6249). - Rekeningen van de heerlijkheid Rivieren 1484-1504 (6475). - Rekeningen van de heerlijkheid Ten Steene 1471- 1481 (6588).

Boortmeerbeek

Schepenregisters 1446-1516 (233, 235, 236).

Budingen

Charters (2737; 15de eeuw).

Neerlinter

Rekening van de heerlijkheid Neerlinter 1456 (6549).

Zichem

Schepenregister van het Hof van het Leuvens Sint-Pieterskapittel in Zichem 1463-1534 (6154).

Zoutleeuw

Charters (3876/1-6; 13de eeuw). – Cartularium (6933; oorkonden 13de-16de eeuw). – Rolrekeningen (*deels, gezien de omvang*): 1361-1434 (3876/7). – Rekeningen (*deels, gezien de omvang*): 1383, 1421-1425, 1434-1437 (3581). – Vonnissen 14de eeuw (3260).

[Tolkamer van Tienen](#)

Onderhoud van Dijle en Demer in het hertogdom Aarschot 1326-1608 (21).

Rijksarchief Louvain-la-Neuve

[Kerkelijke archieven](#)

Abdij van Heylissem

Charters: nrs. 504, 510, 549 (14de eeuw). – Staat van goederen, pastorieën en cijnzen, 14de eeuw (8393; *verloren, microfilm*). – Goederenregister 14de-16de eeuw (8394).

Rijksarchief Luik

[Sint-Denijskapittel Luik](#)

Charters: nrs. 19, 23, 25, 28 (13de eeuw). – Cartularia (1-4; oorkonden 13de-15de eeuw).

Stadsarchieven

Leuven

Charters (4464, 4491, 4585, 8533-8534, 8614; 14de-16de eeuw). – Register met privileges van Leuven m.b.t. lakennijverheid en molens (1219). – Vorstelijke ordonnances m.b.t. de Dijle 1348-1471 (1309, 1345, 1397, 1553, 1556). – Ordonnances van de Raad van Brabant i.v.m. de scheepvaart te Werchter, 16de eeuw (1400, 1412). – Documenten m.b.t. molens en scheepvaart, 15de-16de eeuw (3601). – Schepenregisters 1362-1792 (7301-8431): *gedigitaliseerde registers 1362-1500, via de website van Itinera Nova*.

Mechelen

Schepenregisters 1470-1507 (935, 936, 952, 954, 969). – Groot Begijnhof: charters 5497, 5499.

KU Leuven, universiteitsarchief

Domeinarchief van het hertogdom Aarschot

Oorkonden m.b.t. Zichem 1291 en 1299 (10). – Regesten van privileges van de stad Aarschot 14de-begin 16de eeuw (13). – Ordonnantie m.b.t. beheer Demer en Dijle, 1492 (46). – Stukken m.b.t. waterlopen en molen van Aarschot 1406-1551 (101). – Leenboek en 'peertskeurboek' Land van Rotselaar midden 15de eeuw (2175).

Verzamelde oorkonden

Charters m.b.t. Budingen, 1242 en 1254 (1, 7).

Bisschoppelijke archieven

Brugge

Charter m.b.t. Rillaar, 1257 (in bundel D 93).

Mechelen: aartsbisshoppelijk archief Mechelen-Brussel

Conventualia

Abdij van Villers

Cartularium 'van Velp' (domeingroep van Villers in Oost-Brabant) (III.3.1.1; oorkonden 13de eeuw).

Dekenale visitaties

Leodiensia, L.14.a: aartsdiakonale visitatie van de parochies in de dekenijen Leuven, Geldenaken en Zoutleeuw, 1559.

Mechelen, Sint-Romboutskapittel

Fonds Zellaeren

Charters (13de-15de eeuw). – Cartularium (340-341; oorkonden 13de-15de eeuw). - Rekeningen 1381-1482 (635, 637, 638, 641, 642).

Parochialia

Zichem: oorkonde 1245.

Buitenlandse archieven

(Wegens tijdsgebrek kon het archief van de Nassause Domeinraad in het Nationaal Archief in Den Haag, waar een belangrijk deel van het archief van de heerlijkheden Diest en Zichem wordt bewaard, niet worden doorzocht.)

Isselburg (D), slot Anholt: Fürstlich Salm-Salm'sches und Fürstlich Salm-Horstmar'sches gemeinschaftliches Archiv

Hausarchiv Rennenberg, Herrschaft Rotzlar

Rekening van het Land van Rotselaar, 1485-1486.

Parijs, Bibliothèque Nationale de France

Département des Manuscrits, Fonds latin

Charters van de abdij Vrouwenpark (Rotselaar) 13de-15de eeuw (9292-9297).

1.2. Uitgegeven schriftelijke bronnen

Verhalende bronnen

Lavigne E., *Kroniek van de abdij van Sint-Truiden, 1ste deel: 628-1138*, Assen/Maastricht: Van Gorcum, 1986.

Schroeve W. (ed.), *Beschryvinghe der stad Aerschot door Rumoldus Jacobus Wetz*, Aarschot: Hertogelijke Aarschotse Kring voor Heemkunde, 1996.

Tombeur P. (ed.), *Rodulfi Trudonensis Gesta Abbatum Trudonensium*, 2 dln., Turnhout: Brepols, 2013.

Niet-verhalende bronnen

Demonty Ph. et al., *Diplomata belgica. Les sources diplomatiques des Pays-Bas méridionaux au Moyen Âge. The Diplomatic Sources from the Medieval Southern Low Countries*, Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 2015 - .

Database van alle oorkonden betreffende de Zuidelijke Nederlanden tot 1250, meestal met teksteditie, en met vermelding van gedrukte uitgaven. Wat betreft oorkonden bevat de lijst hieronder alleen uitgaven die ook oorkonden van na 1250 bevatten.

Bergen P., Exelmans E. en Peeters P., *Cijnsboek van Averbode onder Testelt Misselbrueck Zichen Tielt etc. vernieuwd in 1519*, Averbode: vzw Heemkring Averbode, 2016.

- Bormans S., Schoolmeesters E. en Poncelet E., *Cartulaire de l'église Saint-Lambert de Liège*, 6 dln., Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1893-1933.
- Camerlinckx F. en Holemans F., *Het cijnsboek van de heren van Aarschot 1368-1375*, Aarschot: Hertogelijke Aarschotse Kring voor Heemkunde, 1993.
- Casier C., *Coutumes du pays et du duché de Brabant. Coutumes de la ville d'Aerschot, de Neder-Assent et de Caggevinne*, Brussel, 1894.
- Casier C., *Coutumes du pays et du duché de Brabant. Quartier de Louvain et Tirlemont*, Brussel, 1874.
- Croenen G., *De oorkonden van de familie Berthout: 1212-1425*, Brussel: Paleis der Academieën, 2006.
- De Fraine P., 'Enkele documenten betreffende de hydrografie van het Land van Aarschot in de XVIe eeuw', in: *Eigen Schoon en De Brabander* 47 (1964) 35-48.
- De Mecheleer L., *Rekeningen van de kerkfabriek van de Sint-Leonarduskerk van Zoutleeuw (1405, 1452-1599)*, Brussel: Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1997.
- De Ridder C.B., 'Documents extraits du cartulaire de Grimberghen', in: *Analectes pour servir à l'Histoire ecclésiastique de la Belgique* 9 (1872) 41-45; 11 (1874) 9-39.
- Goetstouwers A., *De oorkonden der abdij Rozendaal der orde van Cîteaux*, dl. 1, Tongerlo, 1956; dl. 2, [Antwerpen], 1985.
- Jamees A., *De oorkonden van Pitsenburg, commanderie van de Duitse ridderorde te Mechelen (1190-1794)*, 5 dln., Antwerpen, 1991-2000.
- Lefèvre P., 'Documents relatifs à la gestion d'Arnould de Tuldel, abbé d'Averbode de 1368 à 1394', in: *Analecta Praemonstratensia* 31 (1955) 292-343.
- Martens M., *Actes relatifs à l'administration des revenus domaniaux du Duc de Brabant (1271-1408)*, Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1943.
- Minnen B., 'Heerlijke wetgeving in Brabant in de late Middeleeuwen. De privileges voor de heerlijkheden Rotselaar, Vorselaar en Retie (1407-1558)', in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België*, 41 (2000) 79-270.
- Pals J., 'Van bange oorlogsdagen op het einde van de 15^e eeuw', in: *De Zuiderkemp* 7 (1938) 33-49.
- Peeters P., *Schepenregister van Testelt en Messelbroek 1752-1794*, Averbode: Heemkring Averbode, 2019.
- Peeters P., *Schepenregister van Testelt en Messelbroek 1600-1631*, Averbode: Heemkring Averbode, 2022.
- Piot C., *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Trond*, 2 dln., Brussel: Académie royale de Belgique, 1870-1874.
- Pirenne H., *Le livre de l'abbé Guillaume de Ryckel (1249-1272). Polyptique et comptes de l'abbaye de Saint-Trond au milieu du XIIIe siècle*, Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1896.
- Recueil des ordonnances des Pays-Bas* (Verzameling van de Verordeningen der Nederlanden; voor Brabant: 1430-1794): alle volumes zijn digitaal raadpleegbaar via: <https://bib.kuleuven.be/rbib/collectie/archieven/kcowv/verordeningen>
- Reusens E., 'Documents relatifs à l'abbaye norbertine de Heylissem', in: *Analectes pour servir à l'Histoire ecclésiastique de Belgique* 24 (1893) 182-240; 25 (1895) 257-338; 27 (1898) 114-196.
- Reusens E., 'Engelbert de la Marck, évêque de Liège, unit les paroisses de Langdorp et de Weerde près d'Aerschot', in: *Analectes pour servir à l'Histoire ecclésiastique de Belgique* 14 (1877) 480-484.
- Scheys F. en Willems A., *De Kronijk door Adrien Carpentier en Charles Millet van 1597 over Baal, Betekom en Gelrode in het Hertogdom Aarschot*, Aarschot: Aarschotse Kring voor Heemkunde, 1981.
- Schroeven W., *De Kronijk door Adrien Carpentier en Charles Millet van 1597 over Rillaar, Haterbeek en Ourodenberg in het Hertogdom Aarschot*, Aarschot: Aarschotse Kring voor Heemkunde, 1980.
- Van Waefelghem R., 'Status monasterii Parcensis (1280-1329)', in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis* 87 (1923) 223-383.

Willems A., *De kronijk door Adrien Carpentier en Charles Milet van 1597 over Langdorp, Messelbroek en Testelt in het Hertogdom Aarschot*, Tielt: Aarschotse Kring voor Heemkunde, 1979.

Wouters J. en Exelmans E., 'Voorwoord tot het Cartularium en Raadgevingen aan zijn opvolgers voor het bestuur van de abdij van abt Arnold van Tuldal (prelaat van Averbode van 1368 tot 1394)', in: *Heemkring Averbode* 38/2 (2012) 15-34.

2. Cartografische & iconografische bronnen van voor 1800

2.1. Onuitgegeven

Abdij van Averbode, archief, Sectie I, Kaarten

2: perceelkaart van Messelbroek, 18de eeuw.

Heverlee, abdij van Park, archief

III A1.33 en 34: kaartboek van de abdij ('*Typographieboek*'), 1654-1656. - TL 18: begrenzing van de tiendgebieden van Keerbergen en Werchter, 1779. - TL 35: Veldonkhoeve met bijhorende gronden te Werchter (Tremelo), 1616. - TL 36: gronden te Zoutleeuw, c. 1610.

Brussel, Algemeen Rijksarchief

Archief van het Arenbergpaleis: Kaarten, plannen en iconografische documenten

731: oosten van Rotselaar (huidige Rotselaar-Heikant), 1762. - 871: perceelkaart van de Demer- en Laakvallei van Aarschot tot Nieuwland (Gelrode), 18de eeuw. - 2587: grote kaart ('wandkaart') van het Land van Aarschot, 1775. - 2849: grote kaart ('wandkaart') van de baronie Rotselaar, 1767.

Kaarten en plannen in handschrift: Reeks I

337: Demervallei tussen Diest en Lummen, 1769. - 349: Demer en Dijle tussen Diest en Mechelen, met dieptes en breedtes, midden 17de eeuw: gedeelte Diest-Betekom (zie ook: *Kaarten in 1934 door de Nederlandse regering aan België overgedragen*, 5812). - 375: bruggen en waterlopen aan molen van Eliksem, 18de eeuw. - 941: gronden van de abdij Vrouwenpark (Rotselaar) in Gelrode en Aarschot, 1725. - 1488: Demervallei tussen Zichem en Schoonhoven (Aarschot), 1769, naar kaart van Jamez uit 1754 (zie *Wenen, Österreichisches Staatsarchiv*). - 2258: beemd 'De Laar' in Boortmeerbeek, 1753. - 2271: Budingen, 1784. - 2272: Budingen, c. 1788. - 2345: Melkwezer, 1786. - 2410: Tremelo met overstroomde gebieden, 1788. - 2604: Demervallei van Testelt tot Aarschot, 1716. - 2875, blad 3: kasteelhoeve en kerk van Budingen, 1785. - 3071: kaartboek van de gronden van de kerk en de H. Geest van Hakendover, 1665-1666, 196 folia. - 3084-3085: twee afgesneden meanders te Haacht (Dijle) en Werchter (Demer), 1753. - 3187: gemene broeken (type II) in Rotselaar en Wezemaal, midden 18de eeuw.

Kaarten en plannen in handschrift: Reeks II

189/1: Dijle van Hever tot Mechelen met coupures, 1753 en 1754. - 170 en 345: de heide van Tremelo-Bollo, midden 17de eeuw. - 420: Demer met Laarbeek en Laak van Diest tot Ninde (Werchter), 18de eeuw. - 744: perceelkaarten met leggers van het 'Eynderbroeck' (nu: Engelbroek) te Langdorp, 1664, 10 bladen. - 4607: Orsmaal, kerk en kasteel Ten Steen, [1682]. - 8186: kopie van het kaartboek ('*Typographieboek*') van de abdij van Park, 1654-1656. - 8676: kaartboek van de abdij van Ter Kameren, 1716-1720.

Militaire kaarten in 1934 door de Nederlandse regering aan België overgedragen

5347: versterkingen rond Zoutleeuw, vroege 18de eeuw. - 5812: Demer en Dijle tussen Diest en Mechelen, midden 17de eeuw, met dieptes en breedtes. - 5813: Demer en Dijle van Hasselt tot Rumst, en Gete van Geetbets tot Donk; door kapitein-ingenieur Ninaber, 1817, op basis van kaart van Nicolas Jamez, 1754 (zie *Wenen, Österreichisches Staatsarchiv*); 7 bladen.

Rijksarchief te Bergen: Kaarten en plannen in handschrift

557 en 557bis, blad 6: abdij Maagdendaal (Oplinter) met omliggende gronden, 18de eeuw. - 815: gronden van de commanderie Walsbergen (Wommersom), 10 bladen, 1762.

Rijksarchief te Brussel (Vorst)

Gedigitaliseerde archieven: primitieve plannen van het kadaster

Per gemeente, 1808-1830.

Rijksarchief te Leuven: Kerkelijke archieven van Vlaams-Brabant

Zonder nr. (*in bewaring bij het stadsarchief van Tienen*): kaartboek van de Tafel van de Heilige Geest van Tienen, 1668-1671, met toevoegingen 1788-1815. – 2313: idem, ongekleurde versie, 1697-1698. - 5009: kaartboek van de abdij van Averbode, 1650-1680. - Zonder nr. (*in bewaring bij het Stadsarchief van Tienen*): kaartboek van de priorij van Kabbeek (Tienen), 1717-1722. – 22602 (*in bewaring bij het Stadsarchief van Tienen*): kaartboek van het klooster Sint-Barberendaal (Tienen), 1773.

Stadsarchief Leuven

3698: verdedigingswerken langs de Demer, 1602.

Stadsarchief Mechelen: Iconografie

A 101: exemplaar van kaart van Demer en Dijle tussen Diest en Aarschot, midden 17de eeuw (*cf. Algemeen Rijksarchief, Militaire kaarten in 1934 door de Nederlandse regering aan België overgedragen, 5812*).

Stadsarchief Tienen: Archief van het kapittel van Sint-Germanus, Ancien Regime

4: kaartboek, 1727.

KU Leuven, universiteitsarchief: Domeinarchief van het hertogdom Aarschot

1230: Demer tussen Testelt en Aarschot met een te graven nieuwe Laak, 18de eeuw. – 2411: schetskaart van de waterlopen in de Demervallei van Testelt tot het kasteel van Rivieren (Gelrode), 1539-1572. – 2413: domaniaal kaartboek van het Land van Aarschot, 1596-1601. – 2416: domaniaal kaartboek van de baronie Rotselaar, 1596-1601. – 2417: valleien van Demer en Dijle tussen Zichem en Rijmenam, rolkaart, 1596-1598. – 2444: figuratieve schetskaart van de heerlijkheden Rotselaar en Wezemaal, midden 16de eeuw (voor 1573). – 2452: watermolens van Aarschot met fort, 1601. – 2456: het te verbouwen kasteel van Rotselaar en de watermolens met fort, 1601. - 2431, 2436-2438: gezichten op Langdorp, Rotselaar, Haacht en Werchter, 1596-1598.

Mechelen, aartsbisshoppelijk archief Mechelen-Brussel

Conventualia

12/5: kaartboek van het klooster van de Dalscholieren te Zoutleeuw, 1729-1734.

Sint-Romboutskapittel Mechelen, Fonds Zellaeren

550: gronden van de Zellaeren in Hever, 1728-1729 (*op basis van: Brussel, Koninklijke Bibliotheek, 18119*).

Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België: Kaarten en plannen in handschrift

18119: kaartboek van Hever, 1728-1729. – 22090: stedenatlas van Jacob van Deventer, c. 1550.

Brussel, Nationaal Geografisch Instituut

Gereduceerde kadasterkaarten per gemeente, 1845-1855.

Parijs, Bibliothèque Nationale de France (BnF): département Cartes et plans

GE C-3059 (RES): Carte particulière des environs de Tirlemont, Leew & Louvain, Naudin le Jeune (1673- 1744), 1740-1744 (*en niet 1760 zoals op de website van Gallica, de digitale bibliotheek van de BnF : [ark:/12148/btv1b55000072g](https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b55000072g)*).

B VIII b10: valleien van Demer en Dijle, door Nicolas Jamez, 1754, 4 bladen.

2.2. Uitgegeven

De kaarten van Villaret (1745-1747) en Ferraris (1771-1778) zijn digitaal raadpleegbaar via Geopunt.be. De Ferrariskaart kan ook digitaal worden bekeken via de website van de Koninklijke Bibliotheek van België (www.kbr.be/nl/projecten/kaart-van-ferraris/).

Bergen P. en Exelmans E., *Misselbroeck. 'Kadastrale' legger met plan, 18de eeuw (AAA, sect. I, reg. 744)*, Averbode: Heemkring Averbode, 2015.

Laurent R., *L'abbaye de La Cambre. De abdij van Ter Kameren 1716-1720*, Brussel: Gemeentekrediet, 1996.

Minnen B., 'Een erfenis van Karel van Croÿ van vaderskant: het hertogdom Aarschot', in: Duvosquel J.-M., Berger R., Jacquet-Ladrier Ph. en Minnen B., *Albums de Croÿ*. Dl. 3: *Bezittingen der Croÿ's in Brabant, Vlaanderen, Artesië en het Naamse*, Brussel, 1985, p. 58-163.

Minnen B., *Het hertogdom Aarschot onder Karel van Croÿ (1595-1612). Kadasters en gezichten*, Brussel: Gemeentekrediet, 1993 (Albums de Croÿ, boekdeel zonder volgnummer).

Nijssen R. & Van Laere R., *Op grond van Sint-Trudo. De kaartenatlas van de abdij van Sint-Truiden 1697*, Nieuwerkerken: Limburgse Studies, 2012.

Rutte R. & Vannieuwenhuyze B., *Stedenatlas Jacob van Deventer. 226 stadsplattegronden uit 1545-1575*, Bussum: Toth/Tielt: Lannoo, 2018.

Vandesande J., *Lokalisatie van 500 16de eeuwse Haachtse plaatsnamen. Een vergelijkende studie van de Haachtse pre-kadastrale plannen van Karel van Croÿ en de kadastrale kaart van P.C. Popp*, Haacht, 1985.

Van Ermen E., *De wandkaarten van het hertogdom Aarschot 1759-1775 opgesteld in opdracht van de hertog van Arenberg*, Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1998.

Van Ermen E., *Het kaartboek van de abdij van Averbode 1650-1680*, Brussel: Gemeentekrediet, 1997.

Van Ermen E., Vanhove L., Van Lani S., *Het kaartboek van de abdij van Park 1665*, Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2000.